

شناخت، گونه‌ها و ویژگی‌های نگاهتة علمی - اختصاصی ویژة دانش‌ها و آموزه‌های قرآن و حدیث

محمد مهدی احسانی فر^۱

چکیده

نگاشتة علمی - اختصاصی یکی از انواع سه‌گانه نوشتارهای علمی است. شناخت این نوع از نگاهتة و شباهت‌ها و تفاوت‌های آن نسبت به دو گونه دیگر، راه را برای متنوع‌نگاری و بهره‌گیری بهتر از فرصت باز می‌کند. نوشتارهای علمی - اختصاصی، قالب‌های گوناگونی را پذیرا بوده، حجم‌های متفاوت و مطالب مفصل و خلاصه را می‌پذیرد. این گونه نیست که پژوهشگران، همواره فرصتی بسیار یا تحلیلی طولانی داشته باشند. گاهی زمان، کوتاه و نکته، کوچک و ولی قابل توجه است. اگر نویسنده با قالب‌های نگارش علمی در نوع اختصاصی، آشنا باشد، قدرت مانور بیشتری داشته و آسان‌تر و زودتر می‌تواند مطلوب خویش را به مخاطب، برساند. مقاله حاضر درصدد است با معرفی نگاهتة علمی - اختصاصی، گونه‌ها و ویژگی‌های آن را بشناساند. گویا نوشتار حاضر، نخستین محصول بررسی میدانی جامعی درباره این رده از نگاهتة‌هاست که در قالب مقاله، ارائه می‌شود.

واژگان کلیدی

انواع مقالات علمی، قالب‌های نگاهتة علمی، تنوع در نوشتار، علوم قرآن و حدیث، علوم پشتیبان.

درآمد

نشر معانی قرآن کریم و حدیث اهل بیت علیهم السلام نیازمند دانش‌پیش‌نهاده‌هایی است. یکی از این نهادها پیشینی، روش‌های پردازش یا قالب‌های نشر علمی است. در هر بازه‌ای از تاریخ، گونه‌ای از نشر، رواج داشته و مخاطبان با آن انس بیشتری داشتند. زمانی، آمالی‌گویی پررونق بود و دوره‌ای،

۱. ehsanyfar@gmail.com

جامع‌نگاری؛ گاهی چهل‌حدیث‌نگاری رواج داشت و دورانی، موضوعی‌نویسی یا تکنگاری. امروزه نیز متناسب با امکانات و توانمندی‌های پژوهش‌گران و نویسندگان و سلیقه و نیاز مخاطبان، قالب‌هایی برای نشر دانش‌ها و معانی قرآن و حدیث، رواج یافته است. مقاله‌نویسی یکی از قالب‌هاست.

مقاله، قالبی است که با بهره‌گیری از آن می‌توان موضوعاتی کوچک یا کم‌گستره را پردازش کرد. این روش برای دوره‌ کنونی که بسیاری از مطالب برای مخاطبان خاص، روشن بوده و نیازمند تبیین نیست، کارگشاست. کارشناسان مخاطب مقالات علمی در روزگار کنونی، پس از گذراندن دوره‌های آموزشی مختلف، بسیاری از مبادی و مبانی دانش‌ها و بخش قابل توجهی از قواعد دانش محور تخصص خویش را در اختیار دارند. بسیاری از این افراد تنها به پرکردن خلأها و پرداختن به نکاتی با گستره اندک نیاز دارند. از این رو مقاله، مهم‌ترین مخاطب خود را کارشناسان و یا دست‌کم، آشنایان با رشته‌ای خاص از دانش‌ها می‌داند.

مقاله علمی - اختصاصی گونه‌ای از مقالات علمی است که مخاطبی خاص دارد. این نوع از مقاله، ابعاد، قالب‌ها و ویژگی‌هایی می‌پذیرد که شناخت آن، راه بهره‌مندی درخور از فرصت‌ها و داشته‌ها را باز می‌کند. پژوهشگران در طول کار تحقیقی خویش با نکات بسیاری برخورد می‌کنند که شایستگی پردازش و عرضه دارد. همیشه زمینه برای پرداخت مفصل یک نکته فراهم نیست. گاهی تنگی زمان این اجازه را نداده و گاهی، نکته، ظرفی بزرگ برای پردازش ندارد. در این صورت، به‌کارگیری قالب‌های کوتاه‌نگار، میدان را برای بهره‌مندی مخاطبان از یافته‌های پژوهشگران باز می‌کند. چه بسیار نوبافته‌هایی که به علت کوتاهی زمان و ظرف محدود، زمینه بروز نیافتند و با دفن یابندگان خود به فراموشی سپرده شدند. نوشتار حاضر، درصدد پاسخگویی به این پرسش است که «نگاشته علمی - اختصاصی» چیست؟ این نوشتار چه تفاوتی با نوشتارهای علمی - عمومی و علمی - تخصصی دارد؟ آیا امکان متنوع‌نگاری در این روش از نوشتار وجود دارد یا نه؟ چگونه؟ ویژگی‌های یک نگاشته علمی - اختصاصی کدام است؟ پاسخ به این پرسش‌ها هدف مقاله حاضر را می‌سازد. در حقیقت، هدف این مقاله، آشناکردن مخاطب با ماهیت، قالب‌ها و ویژگی‌های نگاشته علمی - اختصاصی است.

برای نگارش مقاله حاضر، این مراحل پیموده شده است: نخست حدود ۱۵ معیار که می‌توانست در قوت مقاله علمی اثرگذار باشد، مورد شناسایی قرار گرفت که نوشتار حاضر به دو معیار «قالب نگارش برپایه مأموریت» و «کمیت نگاشته» می‌پردازد. سپس بیش از ۳۰۰۰ نگاشته قرآنی و حدیثی به صورت میدانی مطالعه شد. آنگاه ویژگی‌های مشترک و متفاوت این ۳۰۰۰ مقاله، استخراج و فهرست شد. سپس بیش از ۲۰۰ کتاب و مقاله که به صورت مستقل یا نامستقل، موضوع «مقاله‌نویسی» را مطرح کرده بودند،

مورد مطالعه قرار گرفت. محصول این مطالعه، استخراج گونه‌ها، ویژگی‌ها و نکات بسیار دیگری درباره مقاله‌نویسی، به‌ویژه مقاله‌نویسی علمی بود. پس از آن نتایج این دو محور مطالعاتی با یکدیگر تطبیق داده شد. آنگاه مقاله حاضر با بهره‌گیری از نتایج پژوهش یادشده به نگارش درآمد. بنابراین مقاله کنونی، محصول پژوهشی میدانی با مأموریت شناسایی گونه‌ها و ویژگی‌های نگارش قرآنی و حدیثی در فضای دو زبان فارسی و عربی است که اکنون بخشی از آن متناسب با مقالات علمی - اختصاصی، ارائه می‌شود. پیش از این، نگاهشده‌ای که با بررسی‌های میدانی به گردآوری جامع گونه‌ها و ماهیت‌شناسی نگاهشده علمی - اختصاصی پردازده دیده نشد. نوشتارهای دیگر یا بررسی‌هایی بسیار کوتاه داشته و این حجم از نمونه‌ها را مطالعه نکرده‌اند و یا به‌صورت نظری به بخشی از این موضوع پرداخته‌اند.^۲ با بهره‌گیری از این مقاله می‌توان مجلات را دسته‌بندی و هر یک را بر پایه مأموریت تعریف‌شده، بررسی کرد. نویسنده، پیشتر در مقاله «بازشناسی، گونه‌ها و ویژگی‌های نگاهشده علمی - اطلاع‌رسانی در حوزه قرآن و حدیث» را به عنوان بخش دیگری از دستاورد پژوهشی خویش در شماره نخست فصلنامه علمی - اطلاع‌رسانی علوم و معارف قرآن و حدیث، منتشر کرده بود. نوشتار حاضر در سه بخش، ابتدا ماهیت مقاله علمی - اختصاصی را شناسایی کرده و سپس گونه‌ها و ویژگی‌های آن را معرفی می‌کند. بخش «الف» و «ج» نوشتار حاضر به همراه عنوان، چکیده، واژگان کلیدی، درآمد، نتیجه‌گیری، پیشنهادهای پژوهشی و پیوست‌ها، جدید بوده و بخش «ب» با تفاوت‌هایی اندک، برداشتی از مقاله پیشین است. در مقاله کنونی، مصطلحات و تعابیری همچون «جزیی»، «نوآوری»، «قابل توجه» و ... به کار رفته که هر یک دارای معنایی علمی و منضبط است؛ اما تلاش این نوشتار برای گزیده‌نگاری، مانع از تعریف همه مصطلحات شده است.

الف) شناخت مقاله علمی - اختصاصی

سامانه جامع رسانه‌های کشور وابسته به معاونت مطبوعاتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مجلات علمی را به سه گروه علمی - تخصصی، علمی - اختصاصی و علمی - عمومی دسته‌بندی کرده است. شناخت این دسته‌بندی با قیود و تفصیلاتش به مجلات کمک می‌کند تا راه خویش را روشن‌تر دیده و بهتر ببینند.

۲. به عنوان نمونه، دکتر مهرداد جلالیان در مقالات متعدد و وبسایت خود و دکتر یزدان منصوریان در کتاب‌ها و مقالات مختلفی که به برخی از آنها در کتابنامه اشاره شده، مطالب سودمندی آورده‌اند. همچنین سید حامد صدر در مقاله «بررسی و بیان انواع مقالات و مطالب قابل چاپ در یک نشریه علمی» و معاونت پژوهش حوزه‌های علمیه در جزوه «قوانین و مقررات مجلات علمی» نکاتی در این زمینه نوشته‌اند.

۱. مقاله علمی

مطالعات انجام شده در نمونه‌های ۳۰۰۰ گانه نشان داد که مقاله، نوشتاری با ۷۰۰ واژه تا ۲۴۵۰۰ واژه است که درباره موضوعی مشخص و با محدوده‌ای روشن به ارائه دیدگاه‌ها و یافته‌های نویسنده یا دیگران در چارچوبی منسجم می‌پردازد. در این تعریف، قیدهایی نیازمند توضیح، وجود دارد.

«مقاله» همواره مکتوب یا نوشتاری است. بین نوشتار کاغذی با نوشتار الکترونیک تفاوتی وجود ندارد. نوشتار در برابر گفتار است. گفتار، سخنی است که از دهان کسی خارج شده و به صورت زنده یا ضبط شده به مخاطب می‌رسد؛ خواه منظم و منسجم باشد یا نباشد. در برابر، نوشتار، چیزی است که کسی با قلم، اعم از قلم دستی یا الکترونیک می‌نگارد. بین این دو مفهوم، نگاهتهایی است که محصول نگارش گفته‌هاست. این نگاهتهای نه نوشتار یا مقاله‌اند و نه گفتار یا سخن. این گروه از مفاهیم در برخی از ویژگی‌ها و احکام، همانند نوشتار و در برخی، همانند گفتاراند؛ مثلاً از جهت نظم الفاظ، نوشتاری‌اند و از حیث شیوه ارائه محتوا، گفتاری هستند.

کوتاهی مقاله آن را در برابر کتاب قرار می‌دهد. کتاب، نوشتاری است با بیش از ۲۴۵۰۰ کلمه. البته «کتاب کودک» قاعده‌ای ویژه خود دارد. بر اساس تعاریف رایج، می‌توان نوشتارهایی با بیش از ۱۷۰۰۰ واژه را «کتابچه» نامید. تعیین تعداد واژگان به معنی وجود محدودیت ریاضی نیست بلکه نشان‌دهنده حدود کمیت در نوشتارهاست. در یک کتاب، می‌توان به موضوعات مختلفی پرداخت و در بخشی از آن گفته‌ها را نیز قلمی کرد. کوتاهی مقاله، چاپ آن را محدود به مجلات می‌کند. هرچند می‌توان یک مقاله را در قالب کتاب منتشر کرد؛ ولی معمولاً مقالات در کنار یکدیگر و در قالب مجلات و یا کتاب‌های ویژه منتشر می‌شوند. دایره موضوعی مقاله، کوچک‌تر از کتاب بوده و ساختار آن با کتاب، متفاوت است.

«مشخص بودن» موضوع مقاله به معنی آن است که نویسنده، نمی‌تواند از روش شاخه‌به‌شاخه، استفاده کند. بایسته است که مقاله، درباره موضوعی مشخص صحبت کند؛ نه اینکه از موضوعی به موضوع دیگر رفته و به اندک مناسبتی، راه را برای ورود به موضوعات دیگر، باز ببیند. نویسنده مقاله، تنها درباره یک موضوع سخن می‌گوید و اگر پرداختن به آن نیازمند اظهار نظر درباره موضوعی دیگر باشد، این نظر در قالب مقدمه یا دیدگاه مفروض و یا نکته ارجاعی مورد اشاره قرار می‌گیرد؛ تازه، همین هم در جایی است که مخاطب اهل آن رشته، پرداختن به موضوع دیگر را ضروری بدانند. در غیر این صورت، مقاله برپایه دیدگاه پیش‌نهاده مفروض، نگاهته می‌شود.

«روشن بودن محدوده» نگارش به معنی این است که نویسنده، آغاز و انجام موضوع را تعیین می‌کند. او نمی‌تواند یک موضوع را از مقدمات پیدایش، آغاز کرده و تا معاد به بحث بگذارد. در یک مقاله تنها از

گستره‌ای بسته، سخن گفته می‌شود نه گستره‌ای باز. از این رو برخی از نویسندگان ترجیح می‌دهند تا در آغاز مقاله، یادآوری کنند که درباره‌ی چه چیزهایی سخن نخواهند گفت.

«دیدگاه» به معنی نظری است که بر پایه‌ی مستندات و تحلیل، به سرانجام رسیده و نویسنده، دست کم برخی از مستندات آن را به همراه چگونگی رسیدن از این مستندات به دیدگاه، ذکر می‌کند. تحلیل مستندات، می‌تواند مقاله را به نکته‌ای نو یا پردازشی جدید، رسانده و یا به تثبیت پردازش‌های پیشین کمک کند. در برابر، مفهوم «یافته» قرار دارد. یافته‌ها، امور مکشوف هستند؛ اموری که تاکنون از دید دیگران پنهان بوده و برای نخستین بار در یک نوشتار، مورد توجه قرار گرفته‌اند. پنهان بودن امور مکشوف، امری نسبی است. اگر گزاره‌ای از دید متخصصان یک دانش، پنهان باشد، بهره‌گیری از آن و ارائه برای اهالی دانش، یک نوآوری محسوب می‌شود. ممکن است مقاله‌ای به عرضه‌ی دیدگاه یا یافته‌های خود نویسنده بپردازد و یا نویسنده ترجیح دهد که دیدگاه یا یافته‌های دیگران را مطرح کند.

«چارچوب منسجم» به معنی دسته‌بندی درختی و فهرستی است. از بایستگی‌های مقاله، روشن بودن رابطه‌ی اجزای آن با یکدیگر است. از آنجا که مقاله می‌خواهد در حجمی محدود و زمانی کوتاه، موضوعی را برای خواننده روشن کند، باید بتواند با دسته‌بندی منطقی و منسجم، مطالب مورد نظر را در کمترین زمان ممکن و بهترین شکل به مخاطب منتقل نماید. برای این منظور، ضروری است تا مقالات از دو روش درختی و فهرستی برای دسته‌بندی بهره‌گیرند. در غیر این صورت، چه بسا مخاطب، مجبور شود بارها به صفحات پیشین مقاله رجوع کند تا به یاد بیاورد که این مطلب، زیرمجموعه‌ی کجاست.

«مقاله علمی» در برابر نوشتار غیر علمی قرار دارد. نوشتارهای غیر علمی شامل ادبی، خبری، فکاهی و ... است. ویژگی نوشتار علمی آن است که با بهره‌گیری از مستندات، به تحلیل رسیده و مجموعه‌ی مستندات و تحلیل را یکجا ذکر کرده و برای بازه‌ای بلند می‌توان از آن بهره برد. نوشتار علمی به ارائه‌ی قاعده پرداخته و یا مصادیق یک قاعده را روشن می‌سازد. در برابر، مثلاً نوشتار خبری در نهایت به ارائه‌ی چند مستند و سپس تحلیل آن می‌پردازد؛ اما سخنی از قاعده، نگفته و بهره‌ای بلندمدت ندارد. بهره‌ی بلندمدت نوشتار علمی به دلیل قاعده‌محور بودن آن است.

۲. مقاله اختصاصی

مقاله اختصاصی در برابر مقاله عمومی و مقاله تخصصی قرار دارد. قید «اختصاصی» نشان‌دهنده‌ی زمینه یا رشته خاص موضوعی برای نگاشته‌هاست. مقالات عمومی، کاربردی همگانی دارد؛ در برابر، مقالات اختصاصی، برای مخاطبان خاص که در زمینه‌ای ویژه از دانش، فعالیت می‌کنند، دارای کاربردی است. میزان عمومی یا اختصاصی بودن نوشتارها، نسبی است. گاهی نگاشته‌ای، فضای عمومی داشته

ولی مشتمل بر مطالب اختصاصی هم هست. عکس این شکل نیز امکان دارد. زمینه‌های اختصاصی نگارش، متناسب با رشته‌های علمی موجود در یک کشور معنا می‌یابد؛ مثلاً اگر در جایی، عقاید و زبان-شناسی از یک سینخ محسوب شود، ممکن است مجله‌ای با همین زمینه، منتشر گردد. در این صورت می‌توان انتظار داشت که در این مجله، نوشتارهایی دربارهٔ مکاتب عقیدتی بشری در کنار نگاشته‌هایی با موضوع شناخت زبان، دیده شود. بر اساس تعریف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مجلهٔ عمومی «نشریه‌ای است که مخاطبان آن عموم جامعه یا قشرهای سنی، جنسیتی، جغرافیایی، شغلی و ... هستند و در زمینه‌های موضوعی متعدّد منتشر می‌شود.» در برابر، مجلهٔ اختصاصی، «نشریه‌ای است که مخاطبان آن متخصصان و یا علاقه‌مندان آن موضوع هستند و صرفاً در یک زمینه و یک موضوع خاص منتشر می‌شود.» همچنین مجلهٔ تخصصی «نشریه‌ای است که مخاطبان آن فقط متخصصان آن موضوع هستند. صاحبان امتیاز این نشریات، دانشگاه‌ها، مراکز پژوهشی، انجمن‌های علمی و یا اشخاص حقیقی با درجه دکترا (یا معادل آن) در موضوع درخواستی هستند.»^۳ در این تعاریف، مجلهٔ اختصاصی و تخصصی، از حیث صاحبان امتیاز با هم متفاوت‌اند. همچنین مخاطبان مجلهٔ تخصصی، تنها متخصصان و مخاطبان مجلهٔ اختصاصی، متخصصان و علاقه‌مندان شمرده شده که نوعی تفاوت در گسترهٔ مخاطبان به حساب می‌آید.

ب) گونه‌های نگاشتهٔ علمی - اختصاصی

دسته‌بندی نگاشته‌های علمی - اختصاصی از جنبه‌های گوناگونی امکان‌پذیر است. می‌توان این نوشتارها را از حیث حجم، مأموریت، داده‌ها، روش پردازش، مخاطب و ... دسته‌بندی کرد. مقالهٔ کنونی، «مأموریت» را به عنوان ملاک محوری برای دسته‌بندی این نگاشته‌ها قرار داده و هم‌زمان به معرفی حجم هر گونه بر اساس معیارهای رایج می‌پردازد. روشن است که هر مجله بر اساس ملاک‌های خود، کمینه و بیشینه‌ای از واژگان را برای مقالات در نظر گرفته و رعایت آن برای چاپ مقاله در آن مجله، الزامی و یا دست کم، ترجیحی است. در این مقاله از نگاشته‌های علمی - مروری و ... سخنی به میان نمی‌آید؛ زیرا این گونه‌ها برپایهٔ «داده» و «پردازش» تقسیم شده و در رتبهٔ علمی - پژوهشی قرار می‌گیرند. رتبهٔ علمی - پژوهشی از زیرمجموعه‌های نگاشتهٔ علمی - تخصصی است نه علمی - اختصاصی. از این رو تنها نگاشته‌هایی که عضوی از ردهٔ علمی - اختصاصی باشند بر پایهٔ «مأموریت» هر گونه از نوشتار، معرفی می‌شود.

۳. سامانهٔ جامع رسانه‌های کشور، e-rasaneh.ir

۱. ارائه یا دسته‌بندی یافته‌ها

برخی از نگاشته‌ها، مأموریت ارائه یا دسته‌بندی یافته‌های خود یا دیگران را بر عهده دارند. این نگاشته‌ها چه در قالب مقاله و چه در قالب‌های دیگر، برپایه تحقیقات مستند، ارائه می‌شوند. هشت‌گونه از نگاشته‌ها چنین مأموریتی دارند.

۱/۱. مقاله نکته‌نگاری

نگاشته‌ای است بسیار کوتاه^۴ درباره موضوع یا روش علمی بسیار جزئی و مشخص، با نتیجه‌گیری ملموس. مأموریت این نوع از نوشتار، ارائه گزاره‌های علمی نویافته و الگوهای تازه در سریع‌ترین زمان و به کوتاه‌ترین شکل است.

۲/۱. مقاله سفید

نگاشته‌ای است کوتاه^۵ با موضوعی جزئی، دارای نوآوری، روش، عناصر و نتیجه‌گیری مشخص. مأموریت این نوع از مقاله، تولید و نشر روش‌مند دانش برای مخاطبان تخصصی است. بیشتر مقالات علمی قرآنی و حدیثی، دارای چنین مأموریتی هستند. در حقیقت، نداشتن ویژگی گونه‌های دیگر نگاشته‌ها و داشتن ویژگی‌های یادشده، ماهیت مقاله سفید را می‌سازد.

۳/۱. مقاله فهرستی

نگاشته‌ای است کوتاه که به ارائه فهرستی درباره موضوعی مشخص یا از موضوعی مشخص می‌پردازد؛ مثلاً می‌توان کتاب‌شناسی‌های موضوعی را در این قالب ارائه کرد و یا به ارائه فهرست یک اثر دارای ویژگی خاص، پرداخت. مأموریت این نوع از نوشتار، عرضه سرآغازهای پی‌گیری علمی موضوع یا نتایج آن و یا ارائه تصویری مختصر از موضوع به مخاطب است.

۴/۱. مقاله دست‌نامه

مقاله‌ای است با حجم متوسط^۶ یا نسبتاً بلند^۷ درباره یک دانش یا شاخه‌ای از یک دانش که به ارائه همه اجزای آن پرداخته و درباره هر جزء، توضیحاتی شناساننده ارائه کرده و توسط افراد مسلط به آن دانش یا شاخه مربوط، نوشته می‌شود. مأموریت این نوع از مقاله، شناساندن دانش یا بخشی از آن به گروه‌های مختلف مخاطبان علمی، در زمانی کوتاه است؛ به گونه‌ای که هیچ‌یک از اجزای دانش یا بخش مورد نظر، ناگفته نماند. مقالات دانش‌نامه‌ای و دایرةالمعارفی، معمولاً با بهره‌گیری از روش دست‌نامه‌نگاری نوعی دیگر

۴. مثلاً بین ۷۰۰ تا ۲۱۰۰ واژه.

۵. مثلاً بین ۲۱۰۰ تا ۸۷۵۰ واژه.

۶. مثلاً بین ۸۷۵۰ تا ۱۷۵۰۰ واژه.

۷. مثلاً بین ۱۷۵۰۰ تا ۲۴۵۰۰ واژه.

از چنین نگاهشته‌ای را سامان می‌دهند که به علت بسیار جزیی بودن موضوع، حجم آن کوتاه یا بسیار کوتاه است.

۵/۱. مقاله طرح علمی

نگاشته‌ای است کوتاه که به بیان راه کارهای علمی، کاربردی و روشن، برای پی‌گیری یا اجرای موضوعی مشخص پرداخته و توسط اساتید یا دانش‌پژوهان دارای تجربه مطالعاتی یا میدانی در موضوع مورد نظر، نوشته می‌شود. مأموریت این نوع از نوشتار، موضوع‌سازی یا تبیین پیشنهادهای علمی برای پی‌گیری یا اجرای خود یا دیگران یا الگوگیری برای مشابه‌سازی است. مقاله نیازسنجی، نوعی مقاله طرح علمی به شمار می‌رود.

۶/۱. پوستر علمی

نگاشته‌ای است بسیار کوتاه و یا با واژگان اندک^۸ که فهرستی از یک پژوهش را به تصویر می‌کشد. این نگاهشته در قالب یک یا دو صفحه با دسته‌بندی تأثیرگذار بر ذهن یا جدول کشی و بهره‌مندی از بُردار و نمودار و اشکال هندسی، به صورت خلاصه، یک پژوهش یا گفتار را در یک تصویر ارائه می‌کند.

۷/۱. یادداشت آزاد

نگاشته‌ای است با واژگان اندک که بدون داشتن ساختار یک مقاله علمی، به ارائه نکته علمی می‌پردازد. این نگاهشته درصدد است یافته نویسنده را در کوتاه‌ترین زمان و به آسان‌ترین شکل، قلمی کرده و به مخاطب برساند. به عنوان نمونه، اساتید می‌توانند طرح درس خود را که دارای نوآوری باشد در قالب یادداشت آزاد، چاپ کنند.

۸/۱. سیر ارزیابی

مجموعه نقدهای ارزیابان بر یک نگاهشته علمی در مراحل مختلف، سیر ارزیابی را شکل می‌دهد. این نقدها، نگاهشته‌ای منظم و منسجم نیست؛ بلکه متناسب با نگاهشته، از حیث حجم یا روش و ... تغییر می‌کند. مأموریت این نقدها، کمک به نویسنده برای ارتقای نگاهشته است و مجله علمی - اختصاصی می‌تواند با اجازه نویسنده، همه یا بخشی از آن را با هدف آموزشی یا تمرینی منتشر کند.

۲. تمرین، آزمون و ارزیابی

برخی از نگاهشته‌ها مأموریت تمرینی دارند. این نگاهشته‌ها زمینه‌ای برای خودآزمایی نویسنده بوده و با اندکی تغییر، مطالب تمرینی در اختیار دیگران قرار می‌گیرد. گروهی دیگر از نگاهشته‌ها دارای مأموریت آزمونی هستند. اساتید و مراکز علمی با هدف سنجش آموزش یا پژوهش، در قالب‌هایی مشخص،

۸. مثلاً کمتر از ۷۰۰ واژه.

تحقیقاتی مکتوب را از فراگیران می‌خواهند. این تحقیقات، بعدها با کمترین تغییر، امکان تبدیل به مقاله را خواهد داشت. گروه سوم از این قبیل نگاشته‌ها با هدف دریافت دیدگاه‌ها و ارزیابی خود، منتشر می‌شود. در ادامه، پنج گونه دارای مأموریت تمرین، آزمون و ارزیابی، شناخته می‌شود.

۱/۲. مقاله تحقیق کلاسی

نگاشته‌ای است با حجم متوسط درباره موضوعی مشخص، دارای نتیجه و مرتبط با یکی از درس‌های دانش‌پژوه که زیر نظر استاد تهیه می‌شود. مأموریت این نوع از نوشتار، تمرینی بوده و برای آشنایی بیشتر دانش‌پژوه با سرفصل‌های درس و ارائه تبیینی دل‌خواه از آن و تقویت مطالعه درباره آن و احراز کامیابی فعالیت علمی او در کلاس است. این مقاله برای چاپ در مجله علمی، نیازمند دربرداشتن معیارهای مقاله علمی و تلخیص یا تبدیل به دو مقاله کوتاه است.

۲/۲. مقاله پروژه پایانی

نگاشته‌ای است کوتاه درباره یکی از موضوعات مطرح در دروس که با موضوعی مشخص و زیر نظر استاد، توسط دانش‌پژوه، پس از مطالعات جامع، در پایان دوره تحصیلی پیش از تحصیلات تکمیلی نوشته می‌شود. مأموریت این نوع از نوشتار، آزمونی بوده و تبیین و تقویت علمی یکی از زیرشاخه‌های درسی و احراز توان علمی دانش‌پژوه در پایان مسیر آموزشی را بر عهده دارد.

۳/۲. مقاله پایان‌نامه

پایان‌نامه، نگاشته‌ای است بلند که پس از مطالعه و بررسی‌های همه‌جانبه درباره موضوعی مشخص و مرتبط با رشته تحصیلی دانش‌پژوه، به صورت تفصیلی، زیر نظر اساتید، نوشته شده و دارای نتایج ملموس است. مأموریت این نوع از نوشتار، آزمونی بوده و همزمان، پیش‌بردن دانش در حوزه مورد نظر، ارائه نو یافته‌های دانش‌پژوه فارغ‌التحصیل تحصیلات تکمیلی، دخالت دادن او در تولید علم و احراز توان علمی او را بر عهده دارد. مقاله پایان‌نامه، همان قسمت‌های مختلف پایان‌نامه است که پس از رفع اشکال و ساختاربندی به شکل مقاله، به ترتیب و به صورت پیوسته با حجم کوتاه، به چاپ می‌رسد. چنین مقاله‌ای با مقاله علمی - پژوهشی یا علمی - ترویجی برگرفته از پایان‌نامه، متفاوت است. مقاله برگرفته، پس از مبدأ قراردادن پایان‌نامه به عنوان میدان داده‌برداری، از مجموعه متن، یک یا دو و یا تعداد بیشتری مقاله استخراج می‌کند. این مقالات، الزاماً ترتیب پایان‌نامه را نداشته و هر یک مستقل از دیگری است و معمولاً پس از تکمیل مطالب، منتشر می‌شود.

۴/۲. مقاله پیش‌چاپ کتاب علمی

کتاب علمی، نوشته‌ای است بلند یا بسیار بلند^{۱۰} درباره موضوع یا دانشی مشخص، به صورت تفصیلی، با بیان علمی آزاد و نتایج ملموس که توسط اساتید یا دانش‌پژوهان دارای تجربه مطالعاتی یا میدانی قابل توجه در موضوع مورد نظر، نوشته می‌شود. مأموریت این نوع از نوشتار، پیش‌بردن دانش و تبیین تفصیلی موضوع است که میزان و انتخاب روش آن، به دل‌خواه نویسنده می‌باشد. مقاله پیش‌چاپ کتاب علمی، همان مطالب آماده‌شده برای نشر در کتاب با افزودن عناصر مقاله است که با حجم کوتاه چاپ می‌شود تا پیش از نشر رسمی کتاب، مورد ارزیابی صاحب‌نظران و منتقدان قرار گیرد. این‌گونه از مقالات، زمینه را برای ارتقای کتاب علمی، فراهم می‌کند.

۵/۲. مقاله پیش‌چاپ درس‌نامه

نگاشته‌ای است علمی برای مخاطب خاص درباره دانشی مشخص یا بخشی از آن که ویژگی آموزشی داشته و توسط استادی با تجربه تدریس مکرر همان دانش یا همان بخش از دانش، نوشته می‌شود. مأموریت این نوع از نوشتار، آموزش سرفصل‌های دانشی به دانش‌پژوهان است. مقاله پیش‌چاپ درس‌نامه، همان مطالب آماده‌شده برای نشر در درس‌نامه با افزودن عناصر مقاله است که با حجم کوتاه چاپ می‌شود تا پیش از چاپ رسمی درس‌نامه، مورد ارزیابی صاحب‌نظران و منتقدان قرار گیرد. این‌گونه از مقالات، زمینه را برای ارتقای علمی و روشی درس‌نامه، فراهم می‌کند.

۳. پردازش گفته‌ها و نگاشته‌های دیگران

برخی از نگاشته‌ها بر پایه گفته‌ها و نوشته‌های دیگران، سامان می‌یابد. نویسندگان این‌گونه از مقالات درصد پردازش، معرفی یا نقد نوشتارها یا گفتارهای دیگران برمی‌آیند. نه‌گونه از نگاشته‌های علمی - اختصاصی، چنین مأموریتی را دنبال می‌کنند.

۱/۳. مقاله تقریر

تقریر، نوشتاری است که با تبیینی امانت‌دارانه و الفاظی دل‌خواه، مطالب ارائه‌شده در کلاس درس یا یک گفتار علمی مشخص را منعکس کرده و توسط دانش‌پژوه یا مخاطب، از دیدگاه‌ها یا دروس استاد یا صاحب‌نظر، تهیه می‌شود. مأموریت این نوع از نگاشته، ارائه بیانی امانت‌دارانه با الفاظی دل‌خواه از مطالب استاد یا کارشناس است که معمولاً در قالب دسته‌بندی یا طبقه‌بندی کردن همان مطالب و توضیح فهماننده، ارائه می‌شود. تقریرات متوسط، نسبتاً بلند، بلند و بسیار بلند، پس از افزودن عناصر مقاله و تنظیم مطالب،

۱۰. مثلاً بیش از ۴۲۰۰۰ واژه.

متناسب با مقاله علمی، در حجمی کوتاه، قابل نشر به صورت پیوسته است. تقریرهای کوتاه نیز پس از افزودن عناصر مقاله و تنظیم مطالب، متناسب با مقاله علمی، قابل انتشار خواهد بود.

۲/۳. مقاله تعلیق

تعلیق، نوشتاری است منسجم یا غیر منسجم که به توضیح برخی از قسمت‌های متن علمی قابل توجهی می‌پردازد و توسط کسانی که مسلط به آن متن و موضوع هستند، تهیه می‌شود. مأموریت این نوع از نوشتار، نکته‌یابی و نکته‌پردازی از متن محور است. برای تبدیل تعلیق به مقاله، معیارهای نگارش مقاله علمی رعایت می‌شود. تعلیق‌ها به صورت مقالات کوتاه یا بسیار کوتاه، قابل نشر است.

۳/۳. مقاله شرح

شرح، نوشتاری است که به توضیح کامل متن علمی قابل توجهی^{۱۱} پرداخته و توسط کسانی که مسلط به آن متن و موضوع هستند، تهیه می‌شود. مأموریت این نوع از نوشتار، فهماندن و توجه‌دادن به زوایای متن محور است. شرح لغت نیز نوعی شرح متن به حساب می‌آید. برای تبدیل شرح به مقاله، معیارهای نگارش مقاله علمی رعایت می‌شود. شرح‌ها به صورت مقالات کوتاه پیوسته یا تک‌شماره و یا مقالات بسیار کوتاه، قابل نشر است.

۴/۳. مقاله حاشیه

حاشیه، نوشتاری است که به بیان مقدمات یا نتایج متن علمی قابل توجهی پرداخته و یا زوایای مرتبط با متن را روشن کرده و توسط کسانی که مسلط به آن متن و موضوع هستند، تهیه می‌شود. مأموریت این نوع از نوشتار، ارائه تصویری از ارتباطات علمی مستقیم و غیر مستقیم متن محور است. برای تبدیل حاشیه به مقاله، معیارهای نگارش مقاله علمی رعایت می‌شود. حاشیه‌ها به صورت مقالات کوتاه پیوسته یا تک‌شماره و یا مقالات بسیار کوتاه، قابل نشر است.

۵/۳. مقاله تصحیح

تصحیح علمی، نوشتاری است که اشکالات یک متن علمی را به صورت روش‌مند و هدف‌مند کشف کرده و با روشی مشخص و هدفی روشن، اصلاح نموده و توسط کسانی که مسلط به متن و آشنا با موضوع هستند، تهیه می‌شود. مأموریت این نوع از نوشتار، ارائه متن محور به صورت درست است. برای تبدیل تصحیح علمی به مقاله، معیارهای نگارش مقاله علمی رعایت می‌شود. تصحیحات، معمولاً به صورت مقالات کوتاه و یا بسیار کوتاه، قابل انتشار است.

۱۱. متن علمی معروف، متن علمی نویسنده‌ای معروف، متن علمی مخالف مشهور، نخستین متن علمی، جامع‌ترین متن علمی و از این قبیل متون علمی، می‌تواند قابل توجه باشد.

۶/۳. مقاله تنقیح

تنقیح علمی، نوشتاری است که به کشف قوت‌ها و ضعف‌های متن قابل توجهی پرداخته و پس از تبیین مستدل و تحلیلی آن، متن را آن‌گونه که درست می‌داند، ارائه می‌کند و توسط کسانی که مسلط به متن و موضوع هستند، تهیه می‌شود. مأموریت این نوع از نوشتار، تقویت و تضعیف متن و ارائه متن و محتوای مورد نظر منتقد، ذیل کلمات متن محور است. برای تبدیل تنقیح علمی به مقاله، معیارهای نگارش مقاله علمی رعایت می‌شود. تنقیحات، معمولاً به صورت مقالات کوتاه یا بسیار کوتاه، قابل نشر است.

۷/۳. مقاله ترجمه اثر علمی

ترجمه اثر علمی، نگاشته‌ای است که اثری علمی را از زبانی به زبان دیگر برگردانده و توسط افراد مسلط به زبان مبدأ و مقصد و آشنا با دانش سرشاخه آن اثر علمی، تهیه می‌شود. مأموریت این نوع از نوشتار، ارائه نگاشته‌های علمی زبان مبدأ به مخاطبان علمی زبان مقصد است. مقاله ترجمه اثر علمی، همان ترجمه اثر علمی است که با افزودن عناصر مقاله، با حجمی کوتاه به صورت پیوسته یا تک‌شماره، چاپ می‌شود.

۸/۳. مقاله شناختی

نگاشته‌ای است کوتاه در معرفی یک یا چند نگاشته یا اثر علمی شفاهی یا روش یا شخصیت علمی قابل توجه که دارای ویژگی‌هایی خاص یا اشتراک‌ها و تفاوت‌های علمی قابل توجهی بوده که این نوشتار به همان ویژگی‌های خاص یا اشتراک‌ها و تفاوت‌های علمی به صورت توصیفی یا تحلیلی، پس از مطالعه و تسلط بر ابعاد مختلف، نوشته می‌شود. مأموریت این نوع از نوشتار، شناساندن آثار علمی مکتوب و شفاهی از قبیل کتاب علمی، مقاله علمی، پایان‌نامه، نسخه خطی، درس‌نامه، تدریس و ...، شناساندن روش‌ها و شخصیت‌های علمی با رویکرد روش‌شناسی، ارائه الگو و تطبیق روش‌هاست. مقاله ممیزی، نوعی مقاله شناختی است.

۹/۳. مقاله نقد

نگاشته‌ای است کوتاه درباره دیدگاه یا نگاشته یا روش پیش‌تر ارائه‌شده که به بررسی ابعاد آن و نقاط قوت و ضعفش پرداخته و توسط اساتید یا دانش‌پژوهان دارای تجربه مطالعاتی و کاربردی قابل توجه، تهیه می‌شود. مأموریت این نوع از نوشتار، بررسی درستی و نادرستی یا میزان راستی و ناراستی اجزای روش، دیدگاه یا نگاشته است. تفاوت این مقاله با مقاله تصحیح و تنقیح، آن است که در مقالات یادشده، متن، محور نقد بوده ولی در مقالات نقد، بیشتر تمرکز بر محتوا و روش است.

۴. اطلاع‌رسانی

برخی از نگاهشده‌های علمی - اختصاصی وظیفه اطلاع‌رسانی علمی در چارچوب‌های علمی را برعهده دارند. می‌توان اطلاع‌رسانی از موضوعات و رویدادهای علمی را در چارچوب‌های خبری به سامان رساند و می‌توان آن را در چارچوب‌های علمی سرانجام داد. روش دوم می‌تواند نگاهشده‌ای علمی - اختصاصی را در دو قالب زیر، تولید کند.

۱/۴. گزارش علمی

نگاشته‌ای است گزارشی و بسیار کوتاه یا کوتاه دربارهٔ برگزاری جلسهٔ علمی، اعم از نشست یا سمینار، همایش یا کنفرانس، جشنواره یا کنگره، جشنوارهٔ بین‌المللی یا همایش بین‌المللی یا سمپوزیوم و خلاصه‌ای از مطالب علمی مطرح‌شده در آن؛ یا دربارهٔ یک یا چند فعالیت یا روش یا شخصیت علمی که دارای ویژگی یا اشتراکات یا تفاوت‌های قابل توجهی هستند و این نگاهشده به همان ویژگی قابل توجه یا اشتراکات و افتراقات علمی، می‌پردازد. مأموریت این نوع از نوشتار، اطلاع‌رسانی علمی است. گزارش علمی، نیازی به ساختار مقاله نداشته و می‌تواند با ساختاری آزاد و بیان علمی، موضوع مورد نظر خود را مطرح کند.

۲/۴. مصاحبهٔ علمی

نگاشته‌ای است کوتاه یا بسیار کوتاه با ادبیات گزارشی، دربارهٔ موضوع یا شخصی خاص که در آن به صورت میدانی، روش‌مند و هدف‌مند، از یک یا چند نفر مرتبط یا کارشناس، نظرخواهی و سپس این دیدگاه یا دیدگاه‌ها، تدوین می‌شود. مأموریت این نوع از نوشتار، گردآوری و ارائهٔ علوم شفاهی است. مصاحبه علمی، نیازی به ساختار مقاله نداشته و می‌تواند با ساختاری آزاد و بیان علمی، به موضوع مورد نظر خود بپردازد.

بیشتر نگاهشده‌های یادشده، قابلیت ارائه در قالب یادداشت آزاد را داشته و همهٔ نگاهشده‌های معرفی‌شده امکان ارائه در قالب پوستر علمی را دارد. در بین ۲۴ قالب معرفی‌شده، یادداشت آزاد، پوستر علمی، سیر ارزیابی، گزارش علمی و مصاحبه علمی نیازی به صورت‌بندی مقاله‌ای ندارد. چهار مأموریت کلی یادشده در قالب ۲۴ گونه ارائه‌شده، زمینه متنوعی را برای عرضهٔ دانش‌ها و گزاره‌های قرآنی و حدیثی در اختیار پژوهشگران و نویسندگان قرار می‌دهد. با بهره‌گیری از این زمینه‌ها می‌توان در زمانی کوتاه، نشر قرآنی و حدیثی را گسترش داد. هر یک از این انواع یادشده، معیارها و ویژگی‌هایی دارد که به صورت مستقل و تفصیلی، قابل بحث است. آنچه در این بخش، روی داد، معرفی اجمالی و ارائهٔ تصویری است که در آن همهٔ گونه‌ها وجود داشت و تفاوت آن‌ها با یکدیگر به اختصار، روشن شد.

ج) ویژگی‌های نگاهشده علمی - اختصاصی

نگاشته علمی - اختصاصی همانند سایر گونه‌های علمی نگارش، ویژگی‌هایی دارد که گاهی مشترک و گاهی متفاوت از انواع دیگر است. در نوشتار کنونی، ویژگی‌های این نوع از نگاهشده، متناسب با کاربرد ارزیابی مجله دانش‌ها و آموزه‌های قرآن و حدیث، ارائه می‌شود. نویسندگان گرامی می‌توانند با در نظر گرفتن توضیحات این مقاله، نوع نگاه و چگونگی ارزیابی ارزیابان را تشخیص داده و متناسب با آن، نوشتار خود را تنظیم کنند. همچنین این کاربرد می‌تواند معیار مباحثه علمی میان نویسندگان و ارزیابان در دفاع یا نقد یک نوشتار قرار گیرد.

۱. عنوان نگاهشده

یکی از بایستگی‌های عنوان نگاهشده، گویایی آن است. عنوان گویا، کاملاً هماهنگ با محتوای نگاهشده بوده و نشان‌دهنده مطالب نوشتار است. عنوانی که اعم یا بزرگ‌تر و اخص یا کوچک‌تر از محتوا باشد، گویا نیست. همچنین هر عنوان، دارای بیشینه ۱۲ واژه بوده و در صورت ضرورت، واژگان بیشتر، در قالب زیرعنوان قرار می‌گیرد.

۲. چکیده

عناصر چکیده با ترتیب ترجیحی، عبارت است از: تبیین موضوع، بیان ضرورت و پرسش، تبیین هدف، یادکرد پیشینه و اشاره به دستاورد علمی. تبیین موضوع نگاهشده به معنی اشاره به مبدأ شکل‌گیری، مبنا و روشن‌سازی مرزهای موضوع است. در ضرورت و پرسش، علت پرداختن به موضوع، ناظر به رفع نیاز و نیز پرسش اصلی که نگاهشده، درصدد پاسخ به آن است، طرح می‌شود. لازم نیست که پرسش، به صوت پرسشی بیاید، بلکه صرفاً باید نشان‌دهنده سؤال اصلی باشد؛ خواه با جمله خبری یا با جمله پرسشی. هدف هر نگاهشده، پاسخ‌دادن به پرسش و تأمین ضرورت نوشتار است. پیشینه موضوع، مورد اشاره قرار گرفته و نوآوری نگاهشده، نسبت به کارهای گذشته ذکر می‌شود. همچنین یادکرد ساختار نوشته به صورت فهرستی می‌تواند راهنمایی برای خواننده باشد. یادداشت آزاد، نیازی به چکیده ندارد. در مقاله نکته‌نگاری، چکیده در حجمی بین ۴۰ تا ۷۰ واژه و در سایر نگاهشده‌ها با حجمی بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ واژه تهیه می‌شود.

۳. واژگان کلیدی

واژگان کلیدی هر نوشتار با هدف جستجوی بهتر آن در فضای مجازی و کاربری در نمایه‌زنی تهیه می‌شود. از این رو نیازی به تکرار واژگان عنوان در کلیدواژه‌ها نیست. در برابر، کلیدواژه‌ها به دو گروه کمی و کیفی تقسیم می‌شوند. واژگان تخصصی پرتکرار، کلیدواژه‌های کمی را شکل داده و واژگان

تخصصی خاص، کلیدواژه‌های کیفی را می‌سازند. در کنار این دو گروه، واژه سرشاخه دانش نیز در پایان ذکر می‌شود تا روشن سازد که این مقاله، ذیل کدام شاخه از دانش قرار می‌گیرد.

۴. مقدمه

پیشگفتار، درآمد یا مقدمه که هر یک در جای خود، معنای مستقلی دارد، این عناصر را در خود جای می‌دهد: تبیین دقیق موضوع، پرسش‌های پژوهش، ضرورت، هدف، روش گردآوری، شیوه پردازش، پیشینه، نوآوری، بهره‌ها و ساختار. این عناصر با اجزای چکیده شباهت دارد. تفاوت این دو گروه به اجمال و تفصیل است؛ به گونه‌ای که در مقدمه به تفصیل و با واژگانی دیگر، درباره هر عنصر، سخن گفته می‌شود. در تبیین دقیق موضوع، تفاوت موضوع با موضوعات مشابه ذکر شده و آغاز و انجام موضوع به همراه قیود و شروط آن معرفی می‌شود. پرسش‌های پژوهش، دایره‌ای اعم از پرسش اصلی و توضیح آن به همراه پرسش‌های فرعی و نیز پرسش‌های جزئی را در صورت ضرورت، شکل می‌دهد. در بیان روش گردآوری و پردازش، ابتدا از چگونگی گردآوری داده‌ها و ابزار آن سخن گفته شده و سپس شیوه پردازش آن اعم از توصیفی یا تحلیلی یا انتقادی و ... معرفی می‌شود. در یادکرد پیشینه اثر، نخستین اثر، جامع‌ترین اثر و مهم‌ترین اثر از حیث نویسنده و نیز مهم‌ترین اثر از حیث تأثیرگذاری و همچنین مهم‌ترین اثر مخالف، سخن به میان می‌آید. در بیان نوآوری یا همان دستاورد علمی نگاشته، نوآوری اصلی و هدف‌گذاری شده موضوع نسبت به آثار مشابه پیشین، مطرح شده و سپس بهره‌های جانبی موضوع و فوایدی که به صورت هدف‌گذاری نشده، تحصیل شد، ذکر می‌شود. بخش‌های نگاشته نیز به صورت خلاصه، یادآوری می‌گردد.

۵. نتیجه

بخش‌ها و فصل‌های هر نگاشته علمی، نیازمند داشتن نتیجه است. این نتیجه یا در قالب جمله پایانی و یا در قالب پاراگرافی کوتاه در پایان هر بخش و فصل ذکر می‌شود. نتیجه‌گیری پایانی نگاشته که در پاراگرافی مستقل می‌آید، واژگانی متفاوت از متن و نتایج بخش‌ها و فصل‌ها و نیز متفاوت از چکیده و مقدمه دارد. در هیچ‌یک از نتیجه‌گیری‌ها نکته جدیدی نمی‌آید؛ بلکه نتیجه‌گیری، جمع‌بندی و گزیده‌نگاری مطالب گذشته است که نگاه روشن و دقیقی به پرسش‌های پژوهش دارد.

۶. ارجاعات و منابع

نقل قول‌های مستقیم در هر نگاشته علمی، نیازمند جداسازی از متن نویسنده است. این جداسازی یا با قراردادن گیومه در آغاز و انجام متن منقول و یا با چپ‌چین کردن متن، صورت می‌گیرد. همچنین نقل قول‌های غیر مستقیم یا دستکاری شده با آوردن نام صریح یا غیر صریح منبع یا نویسنده آن در متن

و یا با ذکر آدرس یا ارجاع در پاورقی، متمایز می‌شود. در هر نگاهشده علمی، از منابع معتبر استفاده می‌شود. اعتبار منابع در هر موضوعی، به تناسب آن موضوع است؛ به گونه‌ای که گاهی قدمت و گاهی نبودن، موجب اعتبار منبع می‌شود. از آنجا که بیشتر نگاهشده‌های قرآنی و حدیثی، با متون حدیث یا شأن نزول آیات و اموری از این قبیل، سر و کار دارد، معمولاً قدمت منبع، موجب اعتبار آن خواهد بود. همچنین تناسب منابع از حیث موضوع و مطالب نیز یکی دیگر از بایسته‌های نوشتار علمی است. این قاعده، راه را برای استفاده از منابع غیر مرتبط، نمی‌بندد؛ بلکه تکیه نوشتار بر منابع غیر مرتبط را نازیبا یا غیر قابل پذیرش می‌داند. یادکرد یک‌دست از منابع در پاورقی‌ها و کتابنامه، یکی دیگر از شرایط نگاهشده علمی است. کامل بودن کتابنامه از حیث آوردن اطلاعات همه منابع و نیز ذکر همه اطلاعات منابع نیز ضروری است.

۷. ساختار

هر نگاهشده علمی، نیازمند ساختاری منطقی در ترتیب عناصر و محتوای نگاهشده است. انسجام این ساختار با بهره‌گیری از کدهای ارتباطی بخش‌ها و فصل‌ها و نیز با استفاده از قالب‌های درختی و فهرستی، برقرار می‌شود. کدهای ارتباطی همان «الف، ب، ج و ...» یا «اول، دوم، سوم و ...» یا «۱، ۲، ۳ و ...» و یا ترکیبی از اینهاست که خواننده را از بازگشت به مطالب خوانده‌شده، جهت فهم ارتباط ساختاری میان مطالب، بی‌نیاز می‌کند. در نگاهشده علمی از واژگان «بخش» و «فصل» استفاده نمی‌شود بلکه کدهای ارتباطی و شاخه‌بندی آنها نشان‌دهنده اعمیت و اخصیت هر قسمت، نسبت به قسمت‌های دیگر خواهد بود. قالب درختی برای مقالات بلندتر و پرعنوان همانند مقاله حاضر، کاربرد داشته و قالب فهرستی برای نگاهشده‌های کوتاه‌تر و کم‌عنوان، کاربردی بهتری دارد. در درون نگاهشده نیز قسمت‌های مختلف، نیازمند حجم متناسب هستند؛ مثلاً نمی‌توان حجمی بیش از دو صفحه را به مقدمه مقاله‌ای بیست و پنج صفحه‌ای اختصاص داد. پاراگراف‌بندی مطالب هم معیارهایی ویژه دارد. هر بلوک از مطالب در یک پاراگراف، قرار گرفته و بین پاراگراف‌ها ارتباط محتوایی و متنی برقرار می‌شود. آوردن پیشنهادها و پژوهشی در پایان نوشتار، نشان‌دهنده ادامه مسیر پژوهش و در حقیقت، گویای ادامه ساختار تحقیق خواهد بود.

۸. ادبیات

مقالات فارسی، نیازمند ساختار جمله‌پردازی فارسی منطبق با دستور زبان پارسی است. آوردن جمله‌های گفتاری، نگاهشده نوشتاری را نازیبا می‌کند. بهره‌گیری از واژگان مأنوس و متناسب و ترکیب‌های رساننده منظور، شیوایی و رسایی متن را تضمین می‌نماید. در مقاله فارسی، نیازی به استفاده از متون عربی نیست؛ مگر اینکه قطعاتی از متون عربی یا غیر عربی مورد استناد لفظی قرار گرفته و یا برخی از

آیات قرآن کریم و احادیث معصومان علیهم السلام به قصد تبرک و بهره‌مندی مخاطب از متن اصلی، ذکر شود. ترجمه درست متون عربی و غیر عربی نیز با در نظر داشتن رسایی و گویایی از ضروریات مقالات فارسی است.

۹. محتوای علمی

مهم‌ترین ویژگی نگاشته علمی، علمی‌بودن آن است. علمی‌بودن یک نگاشته به معنی بهره‌گیری از گزاره‌های واقعی یا حقیقی و استدلال بر پایه آن می‌باشد. یک نگاشته علمی پس از چیدن گزاره‌ها، به تحلیل پرداخته و یا پس از رونمایی از یک پدیده به تجزیه آن می‌پردازد. پس از تجزیه و تحلیل، استدلال، نویسنده را به نتیجه علمی خردپسند می‌رساند؛ به گونه‌ای که دیگران نیز از این نتیجه‌گیری، خوشنود می‌شوند. استفاده نکردن از خرافات، استفاده نکردن از مطالب ضعیف و ثابت‌نشده، بهره‌گیری از مقبولات، جامعیت در موضوع، مانعیت نسبت به موضوعات غیر مرتبط با نتیجه و تفکیک نتایج تحلیلی از نتایج آزمایشگاهی و تجربی، موجب خردپسند شدن تجزیه، تحلیل و استدلال می‌شود. روشمندی اثر یکی دیگر از ویژگی‌های محتوایی نگاشته علمی است. نوع داده‌ها، چگونگی گردآوری آن، روش چینش داده‌ها، شیوه پردازش داده، چگونگی نتیجه‌گیری و هرآنچه به روش محتوا برگردد، نیازمند رعایت معیارهایی کارآمد و مورد پذیرش است. پرهیز از آوردن مطالب حاشیه‌ای و زاید نیز به کوتاهی نگاشته و رساندن زودتر مخاطب به هدف، کمک می‌کند. ویژگی دیگری نگاشته علمی، داشتن برداشت درست از مطالب ارجاعی است. اگر فهم مطالب دیگران، روشمند نبوده و برای دیگران قابل تکرار نباشد، پذیرفتنی نیست.

۱۰. نوآوری

هر نگاشته علمی، مشتمل بر نوعی از نوآوری‌هاست. نوآوری در موضوع، مسأله، پرسش، مواد، ساختار، روش پردازش، تجزیه و تحلیل، گرایش یا زاویه دید، نتیجه و منابع، همگی نوآوری‌های قابل پذیرش در نگاشته علمی است. نویسنده چنین نوشتاری با توجه کردن به نوآوری کارش نسبت به کارهای گذشته و مشابه، آن را به خواننده گوشزد می‌کند.

۱۱. اخلاق پژوهش

صداقت و ادب، یکی از ویژگی‌های نگاشته علمی است. ارائه دستاوردهای پژوهش به صورت شفاف، ذکر دقیق منابع استفاده شده، قدردانی از حامیان، گزارش محدودیت‌ها، دوری از تحقیر دیگران و بزرگ‌نمایی خود و موضوع و حفظ حریم خصوصی افراد، تأمین‌کننده ویژگی صداقت و ادب است. امانت‌داری و پرهیز از سرقت علمی و ادبی، دومین ویژگی اخلاق پژوهش است. توجه محسوس به مالکیت فکری و معنوی صاحبان اثر و مشاوران و دست‌اندرکاران پژوهش، دوری از اقتباس نزدیک افکار و الفاظ

نویسندگان و کارشناسان دیگر و دوری از تناظر یک‌به‌یک در بیان اندیشه‌ها و شباهت‌های ساختاری بسیار، تأمین‌کننده ویژگی امانت‌داری است. سومین خصوصیت اخلاقی مهم در یک نگاشته علمی، بی‌طرفی همراه با شهامت است. یک نویسنده علمی، تعصبات را در تحقیق خویش، دخالت نداده و فارغ از سفارشات و بدون در نظر گرفتن جنسیت، نژاد و .. به ارائه شجاعانه نتایج در چارچوب‌های علمی می‌پردازد.^{۱۲}

گروهی از ویژگی‌های یادشده، متناسب با عناصر مقاله و گروهی دیگر، متناسب با فضای عمومی مقاله، مطرح شدند. این ویژگی‌های یازده‌گانه می‌تواند مراجعه به مقاله و در نتیجه، احتمال بهره‌مندی مخاطبان را افزایش دهد.

نتیجه‌گیری

زمینه‌سازی برای نشر متنوع مطالب قرآنی و حدیثی در چارچوب‌های علمی، امری ضروری است. بسیاری از گزاره‌ها و آموزه‌های مفید علمی به دلیل محدودیت زمان و یا ظرف طرح موضوع، در قالب مقالات علمی - پژوهشی و علمی - ترویجی که نوعی مقاله علمی تخصصی محسوب می‌شوند، درنمی‌آید. استفاده از گونه علمی - اختصاصی برای نشر مقالات، آسانی نگارش و در نتیجه بهره‌مندی بیشتر را به دنبال خواهد داشت. نگاشته‌های علمی - اختصاصی دارای ۲۴ قالب قابل ارائه بوده که هر یک مأموریت و حجم ویژه خود را دارد. نگارش مقاله در هر یک از این قالب‌ها نیازمند ویژگی‌هایی یازده‌گانه است؛ از جمله نوآوری، علمی بودن و روشمندی. نویسندگان می‌توانند به آسانی و در حجمی دلخواه نکات علمی خود را در قالب‌های بیست و چهارگانه، نگاشته و به چاپ برسانند.

برپایه توضیحات ارائه‌شده در این مقاله، مجله علمی - اختصاصی آموزه‌های قرآن و حدیث، نوشتارهای علمی و نیز گفتارهای قلمی شده را در زمینه علوم انسانی و حوزه علوم دینی با موضوع قرآن و حدیث به چاپ می‌رساند.

پیشنهاد‌های پژوهشی

۱. شناخت، گونه‌ها و ویژگی‌های نگاشته علمی - تخصصی.
۲. شناخت، گونه‌ها و ویژگی‌های نگاشته علمی عمومی.
۳. روش‌ها و معیارهای ارزیابی نگاشته‌های قرآنی و حدیثی.

۱۲. ن. کد منشور و موازین آیین‌نامه اخلاق پژوهش.

۱. جدول گونه‌های قابل نشر در مجله علمی - اختصاصی

رج	عنوان	مأموریت	حجم به واژه
۱	مقاله نکته نگاری	ارائه گزاره‌های علمی نویافته و الگوهای تازه در سریع‌ترین زمان و به کوتاه‌ترین شکل	۲۱۰۰-۷۰۰
۲	مقاله سفید	تولید و نشر روش‌مند دانش برای مخاطبان تخصصی	۸۷۵۰-۲۱۰۰
۳	مقاله فهرستی	عرضه سرآغازهای پی‌گیری علمی موضوع یا نتایج آن و یا ارائه تصویری مختصر از موضوع	۸۷۵۰-۲۱۰۰
۴	مقاله دست‌نامه	شناساندن دانش یا بخشی از آن به گروه‌های مختلف مخاطبان علمی، در زمانی کوتاه به گونه‌ای که هیچ‌یک از اجزای دانش یا بخش مورد نظر، ناگفته نماند	۱۷۵۰۰-۸۷۵۰ ۲۴۵۰۰-۱۷۵۰۰
۵	مقاله طرح علمی	موضوع‌سازی یا تبیین پیشنهادهای علمی برای پی‌گیری یا اجرای خود یا دیگران یا الگوگیری برای مشابه‌سازی	۸۷۵۰-۲۱۰۰
۶	پوستر علمی	ارائه یک پژوهش یا گفتار در تصویری واحد در چهره یک یا دو صفحه با دسته‌بندی موثر بر ذهن یا جدول کشی و بهره‌مندی از بُردار و نمودار و اشکال هندسی	کمتر از ۷۰۰ ۲۱۰۰-۷۰۰
۷	یادداشت آزاد	نگاشته‌شدن یافته نویسنده در کوتاه‌ترین زمان و به آسان‌ترین شکل	کمتر از ۷۰۰
۸	سیر ارزیابی	کمک به نویسندگان برای ارتقای نگاه‌ها و معرفی تطبیقی روش ارزیابی ارزیابان	متناسب
۹	مقاله تحقیق کلاسی	برای آشنایی بیشتر دانش‌پژوهان با سرفصل‌های درس و ارائه تبیینی دل‌خواه از آن و تقویت مطالعه درباره آن و احراز کامیابی فعالیت علمی او در کلاس	۸۷۵۰-۲۱۰۰
۱۰	مقاله پروژه پایانی	تبیین و تقویت علمی یکی از زیرشاخه‌های درسی و احراز توان علمی دانش‌پژوه در پایان مسیر آموزشی	۸۷۵۰-۲۱۰۰

۸۷۵۰-۲۱۰۰	پیش‌بردن دانش در حوزه مورد نظر، ارائه نویافته‌های دانش‌پژوه فارغ‌التحصیل تحصیلات تکمیلی، دخالت دادن او در تولید علم و احراز توان علمی او	مقاله پایان‌نامه	۱۱
۸۷۵۰-۲۱۰۰	پیش‌بردن دانش و تبیین تفصیلی موضوع	مقاله پیش‌چاپ کتاب علمی	۱۲
۸۷۵۰-۲۱۰۰	آموزش سرفصل‌های دانشی به دانش‌پژوهان	مقاله پیش‌چاپ درسنامه	۱۳
۸۷۵۰-۲۱۰۰	ارائه بیانی امانت‌دارانه با الفاظی دل‌خواه از مطالب استاد یا کارشناس در قالب دسته‌بندی یا طبقه‌بندی کردن همان مطالب و توضیح فهماننده	مقاله تقریر	۱۴
۲۱۰۰-۷۰۰ ۷۸۵۰-۲۱۰۰	نکته‌یابی و نکته‌پردازی از متن محور	مقاله تعلیق	۱۵
۲۱۰۰-۷۰۰ ۷۸۵۰-۲۱۰۰	فهماندن و توجه‌دادن به زوایای متن محور	مقاله شرح	۱۶
۲۱۰۰-۷۰۰ ۷۸۵۰-۲۱۰۰	ارائه تصویری از ارتباطات علمی مستقیم و غیر مستقیم متن محور	مقاله حاشیه	۱۷
۲۱۰۰-۷۰۰ ۷۸۵۰-۲۱۰۰	ارائه متن محور به صورت درست	مقاله تصحیح	۱۸
۲۱۰۰-۷۰۰ ۷۸۵۰-۲۱۰۰	تقویت و تضعیف متن و ارائه متن و محتوای مورد نظر منقح، ذیل کلمات متن محور	مقاله تنقیح	۱۹
۷۸۵۰-۲۱۰۰	ارائه نگاشته‌های علمی زبان مبدأ به مخاطبان علمی زبان مقصد	مقاله ترجمه اثر علمی	۲۰
۷۸۵۰-۲۱۰۰	شناساندن آثار علمی مکتوب و شفاهی از قبیل کتاب علمی، مقاله علمی، پایان‌نامه، نسخه خطی، درس‌نامه، تدریس و ... شناساندن روش‌ها و شخصیت‌های علمی با رویکرد روش‌شناسی، ارائه الگو و تطبیق روش‌ها	مقاله شناختی	۲۱

۲۲	مقاله نقد	بررسی درستی و نادرستی یا میزان راستی و ناراستی اجزای روش، دیدگاه یا نگاهته	۲۱۰۰-۷۸۵۰
۲۳	گزارش علمی	اطلاع‌رسانی علمی	۲۱۰۰-۷۰۰ ۷۸۵۰-۲۱۰۰
۲۴	مصاحبه علمی	گردآوری و ارائه دانش‌های شفاهی	۲۱۰۰-۷۰۰ ۷۸۵۰-۲۱۰۰

۲. کاربرد ارزیابی نگاهته‌ها، مصوب هیأت تحریریه اردیبهشت ۱۳۹۷

رج	عنوان کلی	عنوان جزئی	قوت و ضعف	اصلاحات مورد نیاز
۱	عنوان نگاهته	تطابق عنوان با محتوای نگاهته (گویایی عنوان)		
		رعایت تعداد کلمات عنوان نگاهته (حداکثر ۱۲ کلمه)		
۲	چکیده	رعایت تعداد کلمات چکیده (بین ۴۰ تا ۷۰ واژه در نکته‌نگاری و بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ واژه در قالب‌های دیگر نگاهته به جز یادداشت آزاد)		
		تبیین موضوع		
		بیان ضرورت		
		بیان هدف		
		اشاره به پیشینه		
		بیان دستاورد علمی		
		تکرار نکردن واژگان عنوان در کلیدواژه‌ها		
۳	واژگان کلیدی	بهره‌گیری از کلیدواژه‌های کمی و کیفی (واژگان تخصصی پرتکرار، واژگان تخصصی خاص، واژگان سرشاخه دانش)		
		تبیین دقیق موضوع		
۴	مقدمه			

		اشاره به پرسش‌های پژوهش		
		بیان ضرورت		
		بیان هدف		
		بیان روش گردآوری و شیوه پردازش		
		بیان پیشینه (اشاره به نخستین اثر، جامع‌ترین اثر، مهم‌ترین اثر از حیث نویسنده، مهم‌ترین اثر مخالف و ...)		
		یادکرد نوآوری و بهره‌ها (نوآوری اصلی و هدف‌گذاری شده پژوهش نسبت به آثار مشابه پیشین، بهره‌های جانبی پژوهش)		
		بیان ساختار		
۵	نتیجه	داشتن نتیجه بخش‌ها و فصل‌ها و نتیجه پایانی		
		استفاده نکردن از عین عبارات نتایج بخش‌ها و فصول و چکیده در نتیجه پایانی		
		نیابردن مطلب جدید		
		داشتن پاسخ دقیق به پرسش‌های پژوهش		
۶	ارجاعات و منابع	مشخص بودن آغاز و انجام نقل قول‌های مستقیم (آوردن در گیومه، چپ‌چین کردن و ...)		
		تمایز نقل قول‌های غیر مستقیم		
		استفاده از منابع معتبر و متناسب (اعتبار منابع در هر موضوعی به تناسب خود است به گونه‌ای که گاهی، قدمت و گاهی نو بودن، به منبع، اعتبار می‌بخشد.) (تناسب منابع از حیث موضوع یا مطالب)		

		یکدستی نام هر اثر در همهٔ پاورقی‌ها و کتابنامه	
		کامل بودن کتابنامه	
۷	ساختار	داشتن دسته‌بندی و ساختار منطقی در ترتیب عناصر و محتوای نگاشته به همراه درج کدهای ارتباطی بخش‌ها و فصل‌ها در قالب‌های درختی و فهرستی	
		اختصاص حجم متناسب به قسمت‌های مختلف	
		پاراگراف‌بندی منطقی و ارتباط محتوایی و متنی میان پاراگراف‌ها	
		داشتن پیشنهادهای پژوهشی	
۸	ادبیات	استفاده نکردن از ساختار عربی و گفتاری در جملات	
		شیوایی و رسایی متن (واژگان مانوس و متناسب، ترکیب‌های رسانندهٔ منظور)	
		استفاده نکردن از متون غیر فارسی (به جز آیات قرآن و احادیث اهل بیت علیهم السلام و نیز قطعاتی از متون عربی که مورد استدلال لفظی قرار گرفته)	
		ترجمهٔ درست متون غیر فارسی	
۹	محتوای علمی	خردپسند بودن تجزیه و تحلیل مطالب و استدلال‌ها (استفاده نکردن از خرافات و مطالب ضعیف و ثابت نشده، استفاده از مقبولات، جامعیت و مانعیت، تفکیک نتایج تحلیلی از نتایج آزمایشگاهی و تجربی)	

		روشمندی اثر (تناسب روش معرفی شده در مقدمه، کارآیی روش در پژوهش‌های مشابه، میزان التزام به روش در نگاشته) (روش گردآوری داده‌ها، روش پردازش داده‌ها مانند توصیف، تحلیل، نقد و ...، روش نتیجه‌گیری از پردازش و روش‌های دیگر)		
		پرهیز از مطالب حاشیه‌ای و زاید		
		فهم درست از مطالب ارجاعی (روشمندبودن فهم، قابل تکراربودن فهم برای دیگران)		
		در یکی از: موضوع، مسئله، پرسش، ماده، ساختار، روش پردازش، تجزیه و تحلیل، گرایش یا زاویه دید، نتیجه، منابع	نوآوری	۱۰
		صداقت و ادب (ارائه دستاوردهای پژوهش به صورت شفاف، ذکر دقیق منابع استفاده شده، قدردانی از حامیان، گزارش محدودیت‌ها) (دوری از تحقیر دیگران و بزرگ‌نمایی خود و موضوع، حفظ حریم خصوصی افراد)	اخلاق پژوهش	۱۱
		امانت‌داری و پرهیز از سرقت علمی و ادبی (توجه محسوس به مالکیت فکری و معنوی صاحبان اثر و مشاوران و دست‌اندرکاران پژوهش) (دوری از اقتباس نزدیک افکار و الفاظ نویسنده و کارشناس دیگر و تناظر یک‌به‌یک در بیان اندیشه‌ها و شباهت‌های بسیار ساختاری)		
		بی‌طرفی همراه با شهامت در پژوهش (دخاله ندادن تعصبات، فارغ از سفارشات،		

		بدون در نظر گرفتن جنسیت و نژاد و ...، ارائه شجاعانه نتایج)	
۱۲	دیدگاه کلی	.....	

کتاب نامه

۱. روش تحقیق در علم اطلاعات و دانش‌شناسی، یزدان منصوریان، تهران، سمت، اول، ۱۳۹۳ش.
۲. مبانی نگارش علمی، یزدان منصوریان، تهران، کتابدار، اول، ۱۳۹۱ش.
۳. کتابچه منشور و موازین اخلاق پژوهش، وزارت علوم، اهواز، دانشگاه شهید چمران، اول، ۱۹۰ش.
۴. جزوه قوانین و مقررات مجلات علمی، معاونت پژوهش حوزه‌های علمیه، معاونت پژوهش حوزه‌های علمیه، اول، ۱۳۸۹ش.
۵. مقاله بررسی و بیان انواع مقالات و مطالب قابل چاپ در یک نشریه علمی، سیدحامد صدر، پژوهش و حوزه، ش ۳۶، زمستان ۱۳۸۷ش.
۶. مقاله بازشناسی گونه‌ها و ویژگی‌های نگاشته علمی - اطلاع‌رسانی در حوزه قرآن و حدیث، محمد مهدی احسانی‌فر، فصلنامه علوم و معارف قرآن و حدیث، ش ۱، زمستان ۱۳۹۳ش.
۷. سامانه جامع رسانه‌های کشور (کاربرگ درخواست مجوز)، تابستان ۱۳۹۷ش، e-rasaneh.ir
۸. وبلاگ دکتر یزدان منصوریان، تابستان ۱۳۹۷ش، ymansourian.ir
۹. وبلاگ پژوهش کیفی و نگارش علمی، تابستان ۱۳۹۷ش، mixedmethod.blogfa.com
۱۰. وبلاگ دکتر مهرداد جلالیان، ۱۳۹۰ش، dr mehrdad.com

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی